

չուած 2200 ր. դումարից տրուում էր 800 ր. թոշակ, Տիկին Շ. Մեկքեանի կտակի հաշուին՝ Շն. երուանդ սարկաւազին, որ ուսանում է Լայպցիգում: 600 ր. տրուում էր Շն. Պօղոս սարկաւազին, որ Խարկովում էր, 600 ր. (Բար. Մեղուինեանի կտակի հաշուին) Շն. Կստանդին սարկաւազին, որ Գորպուսով էր, և 200 ր. նպաստ Սմբատ սարկաւազին, որ ուսանում է Ս. Պետերբուրգում և 40 ր. ամսական թոշակ ստանում Հայոց եկեղեցուց:

Ուսումն. շրջանի սկզբին այս ուսանողներին շարքում էր նաև՝ բոլորի անդրանիկ Մուշեղ սարկաւազ, որ իբրեւ խոկական ուսանող, իրաւաբանական բաժնի Գ. դասընթաց հասած՝ Ս. Պետերբուրգի համալսարանից Օդեսսա փոխադրուեցաւ, բայց դժնդակ թրախաղ ստիպեց արդէն նոյեմբեր ամսին ընդհատել պարապմունքներն ու Մ. Աթոռ վերադառնալ, ուր և կնքեց իւր մահականացուն մարտի 8-ին, և այդպիսով միաբանութիւնը զրկուեցաւ իւր ամենափայլուն աղագայ խոստացող միանգամից:

Ճեմարանում որդեգիրներ ունեցել են՝ պ. Ե. Բուդաղեան երկու և պ. պ. Ի. Թադէոսեան, Ի. Իգմիրեան, Ա. Մատուրեան, Զ. Զանիովադեան, Մոսկուայի եկեղեցեաց խորհուրդը մի մի՝ ընդամենը 7 որդեգիրներ: Խոյս հետ հաշուելով այնպիսիներին, որոնց ճամբար դրամական նպաստ է ստացուել իրենց ձնօրներէ՝ Ճեմարանի վարչութեան հասած բոլոր թոշակադրամների գումարը կլինի, 23 աշակերտի համար, 2850 ր. Ամենամեծ գումարն է դա, որ Ճեմարանի գոյութեան օրից ստացուել է, և եթէ հաշուենք նաև մշտական որդեգիրներին՝ 3 յանուն Բ. Թ. Տիգրանեանի, մի մի յանուն Գ. Թումայեանի, Գ. Լալայեանի և եղբայր Ժամհարեանց, այն նպաստը, որ տրուում է տարեցտարի ս. Պետերբուրգի եկեղ. կալուածոց արդիւնքից քան որդեգիրների համար, Ախալցխայի եկեղ. կալուածոց արդիւնքից և ինչ, կերեայ որ Ճեմարանի դրսից ստացած օգնութիւնն այժմ՝ զգալի կերպով աւելի է քան մի 7—8 տարի առաջ, բայց համեմատաբար աւելի մեծ չափով աճել են նաև նորա կարիքները,

այնպէս որ նորա անտեսական ապահովութիւնը մնում է այնուամենայնիւ մի կէտ, գէշի որը դարձած պէտք է լինի հասարակութեան ամենախուրջ ուշադրութիւնը և որից մեծագէտ կախում է նորա յառաջագինութիւնն աղագայում:

ՏԱԿԱՆԱՅԸ

ՅԱՐԱԹԻՒՆ ՓԷՇԱ ՏԱՏԵԱՆ

Հոկտեմբեր 7-ի զեշերը Կ. Պոլսոյ մէջ իւր մահանացուն կնքեց Օսմանեան պետութեան արտաքին գործոց խորհրդին և Հայոց քաղ. ժողովոյ ատենապետ Եարութիւն Փաշա Տատեան 75 տարեկան հասակի մէջ, 50 տարեկ աւելի Օսմ. Պետութեան զանազան պաշտօններուն մէջ զբաղուելէ յետոյ:

Իւր զեւանդկտական կարողութիւնը զնահատուած էր ընչպէս երկրին մէջ նոյնպէս նաև երկրէն դուրս և անոնք որ մօտէն ճանչցած էին զինքը՝ կը խոստովանէին թէ Թուրքիոյ մեծ անձնաւորութիւններէն մին է իրաւամբ Եարութիւն փաշա: որ Ժամանակակից մեծ մարդու մը, Եովհաննէս Պէյ Տատեանի զաւակ, կրցաւ ինքն ալ մեծ և իւր զեղբատանին փառքը բլալ:

Եարութիւն փաշա, որքան հաւատարիմ և խզմամիտ պաշտօնատար, նոյնքան նաև բարեպաշտ մէկ անգամը Հայ. եկեղեցւոյ, իւր պատկանած ազգին ալ ծառայած է:

Հանգուցեալը կը թողու երկու զաւակ՝ Տիքան պէյ Տատեան և Տիկին Ե. Նազաշեան:

Տատեան զերգաստանին անունը բաւական օգնած էր Եարութիւն փաշայի պետական ծառայութեան մէջ վստահութիւն և համակրութիւն վայելելու: Իւր հայրը, մեծ անուն մը թողած է երկրին պատմութեան մէջ, և այնպիսի ասէն մը, երբ ուսում ու զիտութիւն այլքան մզում և կարեւորութիւն ստացած չէին:

Եովհաննէս պէյի հայրը, Տատ Առաքել Ամիրայ, որ 1780-ի միջոցները Անկն Պոլիս եկած և 15 տարեկ յետոյ վառօդապետ կարգուած էր, իւր Ժամանակին ուսումնասէր անձերէն էր և շատ հոգ ու խնամք տարած է իւր զաւակներուն կրթութեան: Պատմական աւանդութիւն մը կ'ըսէ թէ Տատ Առաքել ձնօրը Սեբաստիայէն զաղթած էն Անկն: Տատ Առաքել ամբողջ 1812-ին վախ-

ճանելով, իրեն կը յաջորդէ անդրանիկ որդին՝ Սիմոն Տատեան՝ իբրեւ Արքունի վառօգարակաւ, և նոյն միջոցին Յովհաննէս պէյ Տատեան կը մտնէ վառօգարանի ծառայութեան մէջ, երբ տակաւին հազիւ 17 տարեկան կար: 1832ին իր եղբօր Սիմոն ամիրայի մահէն յետոյ Աղատլին վառօգարանին պէտ կ'ընտրուի, ինչպէս Սիմոն ամիրայի զաւակը Պօղոս պէյ ալ Պոլսոյ վառօգարանին պէտ կը նշանակուի:

Յովհաննէս պէյ այս ճիւղին մէջ անձնապէս աւելի զարգացաւ և իր վարած հաստատութիւնը զարգացուց: Եւրոպա ճամբորդեց այնպիսի ատեն մը, երբ փոխադրութեանց համար միջոցները կարի գծուար էին: Ի դարձին նոր մեքենաներով կատարելագործեց վառօգարանը, նորէն Եւրոպա ճամբորդեց, և այս երթեկները պարզ ուղեւորութիւններ չեղան, այլ ամէն կերպով օգտակար երկրին՝ անտեսական և ճարտարագործական տեսակէտով, որովհետեւ իր նախաձեռնութեամբ հաստատուած են Պէյզօղի կաշի պատրաստելու գործարանը, Նիկոմիդիոյ չուխայի գործարանը, Հէրէրէի մետաքսեայ կերպասներու գործարանը, Զէյթուն Պրունիի ձուլարանը ևն:

Սուլթան Մահմուտ և Սուլթան Մէճիտ զնահատած էին իր արժանիքը և պատուած էին զինքը՝ ու միւս կողմէ Եւրոպական գիտական միութիւններ ալ անդամակցութեան պատիւը ընծայած էին իրեն:

Յովհաննէս պէյ կարող մտքի և ճարտար ձեռքին հետ ունէր նաև բարի սիրտ մը, ու իր մեծագործութիւններէն մէկն է հիւանդանոցին հացի և մսի պարէն յատկացնել տալը: Ասկէ զատ իր բարեպաշտութիւնը ամենէն ճանչցուած է: Աղատլին և Մաքրիզիզի եկեղեցիները շինած է, գլորոցներ հաստատած և շատ բարեբարութիւններ ըրած է: Վենետիկի Միսթարեաններուն մեծ նուէրներ ըրած և հայերէն աշխարհագրական քարտէսներ տպել տուած է, որպէս զի հայ տղաք ձրիաբար օգտուին անկէ, բայց Միսթարեանները դրամով ծախած են ապա:

Յարութիւն փաշա Յովհաննէս պէյի երրորդ զաւակն էր և ծնած էր 1826 թուականին Ապրիլ ամսոյ սկիզբները, Այ-Սթէֆանոսի մէջ: Իր երեց եղբայրն էր Սիսակ-Առաքել պէյ Տատեան, որ հօրը յաջորդած է իբրեւ վառօգարակաւ:

Յարութիւն փաշա իր տան մէջ մասնաւոր ուսուցիչներէ զատ առաւ հայերէնի և ֆրանսերէնի սկզբունքները, իսկ ասոնցմէ աւելի կարեւորութեամբ կ'աշխատուէր վառ պահելու և զարգացնելու փորրիկ Յարութիւնի բարեպաշտական զգացումները: Այս բարեպաշտութիւնը մինչև իր վերջին շունչը անբաժան մնաց Յարութիւն փաշայէն, այնպէս որ երբ տակաւին իր Պէշիկթաշի

ընտանեկան ընտկարանն էր, շատ առաւօտ եկեղեցի կը յաճախէր, և ընդ երկար առանձին կ'ազօթէր, սաղմոսերգութիւններ կ'ընէր և միութարուած զուրս կ'ելլէր այդ սրբավայրէն:

Իր մտահոգութեան և հիւանդութեան օրերուն մէջ աւելի վառ էին Յարութիւն փաշայի բարեպաշտական զգացումները: Իր մահուանէն մէկ քանի շաբաթ առաջ կըսէր իր բարեկամներուն. «Աղօթքը և Աստուածային փառաբանութիւնը կողեւորէ ու կը քաջալերէ զեւ. իմ յոյս և ապաւէնս այն է. նարեկէն գլուխ մը կը կարգամ և ինքզինքս շատ միսթարուած կը զգամ»:

Յարութիւն փաշա իր նախնական ուսումը աւարտելէ յետոյ, հայրը Յովհաննէս պէյ 1841 թուականին Բէշիա փաշայի Եպարքոսութեան օրով Եւրոպա տարաւ զինքը, և այնտեղ Սէնթ-Պարպ քոլէժին աշակերտելէ յետոյ, 4 տարուան մէջ իր շրջանը աւարտեց և Պօլսոյ դարձաւ:

Յարութիւն Տատեան, որ զիւանդկտական արարեղին մէջ այնքան անուր հանեց, նախապէս այդ արարեղին համար պատրաստուած չէր: Իր հայրը՝ ինչպէս իր միւս զաւակները, նոյնպէս Յարութիւն փաշան վառօգարանին մէջ առնել կը փափարէր, և այդ պատճառաւ Յարութիւն փաշա զիտութեանց հետեւած էր նախապէս, և 1846 Սեպտեմբերին զիտութեանց պատկաւորի (bachelier ès-sciences) վկայականով Բարիզէն Պօլսոյ վերադարձած է. բայց արտաքին գործոց պաշտօնատան համար օտար լեզուներու հմուտ պաշտօնեաններու պէտք ըլլալով Յարութիւն փաշա 1853ին Բ. Դուռը ընդունուեցաւ:

Ինք ֆրանսերէնը այնքան յաջողութեամբ կը խօսէր ու կը գրէր, որ նոյն իսկ օտարազգիներու զարմանքը կը շարժէր:

Յարութիւն պէյ Տատեան Բ. Դրան մէջ զնահատել տուաւ զինքը, և հոգիւ մէկ առիթ յետոյ արտաքին գործոց պաշտօնատան զիւանդն անօրէնի օգնական անուանուեցաւ և սակեթի աստիճան ստացաւ հակառակդեռտի հասակին:

Այդ միջոցին Ուլաճ-Պուլատանի (արդի Ռումանիոյ) գործերուն համար նախկին Մէծ-Եպարքոս Սաֆիլիթ փաշա Ա. պատուիրակ կարգուած ըլլալով, Յարութիւն պէյ ալ իբրեւ ֆրանսերէնէն ընդհ. քարտուղար ընկերացաւ իրեն (1855), և շատ յաջողութեամբ վարեց իր պաշտօնը: 1856ին ոստիկանատան քննիչ ժողովոյ անդամակցութեան կոչուեցաւ, և երկու տարի յետոյ զայմէներու նպատահաւարութեան պատուակալ պաշտօնը յանձնուեցաւ իրեն, նոյն տարւոյ մէջ (1858) նախկին Մէծ-Եպարքոս Գրպըրսի Մէհմէտ բաշա Բուսելիի քննիչ կարգուելով, Յարութիւն պէյ ընկերացաւ իրեն իբրեւ քօմիտէի և տարւոյն վերջը Դ. կարգի Մէճիտի պատուանշան ստա-

ցաւ ի վարժ իր ծառայութեանց, 1859ին պաշտօնի կոչուեցաւ Բ. Դրան թարգմանութեանց սենեկին մէջ, և յաջորդ տարին Օսեռա զրկուելով մասնաւոր պաշտօնով, Բ. կարգի Ս. Սթանիսլաս պատուանշանը ստացաւ Ռուս կառավարութեան կողմէ: Նոյն տարւոյն (1860) վերջերք Բարեղի Օսմ. զեապանատան ֆրանսերէնի Ա. քարտուղար անուանեցաւ, և երկու ամիսի չափ ալ վարեց նոյն զեապանատան գործակատարի պաշտօնը: այդ միջոցին միւթէմայիզի ատօնաւորն բարձրաւորով: Պահ մըն ալ Սպանիոյ կառավարութեան ծառայութեան պաշտօն մը յանձնուելով իրեն, Ի. զատկէ Լա Գաթօլիք պատուանշանին Գ. կարգը ստացաւ: 1865ին Պոլիս զառնալով, վերստանաւ Բ. Դրան թարգմանութեանց Սենեկին մէջ ունեցած պաշտօնը: 1866ին Պետական Խորհրդոյ Ա. կարգի օգնականութեան, և տարի մը վերջը անդամակցութեան կոչուեցաւ Ուլայի Բ. աստիճանին բարձրանալով, և քիչ յետոյ Գ. կարգի Մէնթիթ պատուանշանը ստացաւ:

1869ին Յարութիւն պէյ կոչուեցաւ Անտառայ տնօրէնութեան, և 1870ին ելմտական նախարարութեան խորհրդական (միւսթէշար) եղաւ, բարձրանալով Ուլայի Ա. Աստիճանին: Մինչև այդ թուականը այսքան կարևոր պաշտօն մը չէր յանձնուած ոչ-խալամ պաշտօնատարի մը, հետևաբար Յարութիւն պէյի «միւսթէշար» անուանուելը մեծ ուշադրութիւն գրաւեց, իբրև յիշատակելի նորութիւն մը:

Յարութիւն պէյ ելմտական նախարարութեան Խորհրդականութենէն կոչուեցաւ Անտառայ և Հանքայ ընդհ. Տեսչութեան, և այդ պաշտօնէն հրաժարելով, 1872ին թաղապետական Զ. շրջանակի (Բերա) նախագահ անուանեցաւ: Երգիճեալ լեզուադէտ անձնաւորութեան մը պէտքը զգալի էր այդ կեդրոնին մէջ, ուր այնքան օտարադէմներ կային այն ատենն ալ: 1873ին այդ պաշտօնէն հրաժարելով, տարիի մը չափ անպաշտօն մնաց, և 1874ին անդամակցութեան կոչուեցաւ Բուսթիլի Ներկաթուղեաց պահանջութեան և հաշիւներու քննիչ յանձնաժողովին: Քիչ յետոյ երկրորդ անգամ ըլլալով թաղապետական Զ. շրջանակի նախագահութեան կոչուեցաւ:

Բայց Յարութիւն պէյի տապաքէզը ուրիշ տեղ էր, և երկրին արտաքին գործերու վարչութեան մէջ, որուն կոչուեցաւ վերջապէս 1874ի վերջերք, Արտաքին Գործոց նախարարութեան խորհրդականի պաշտօնով և Պալայի աստիճանին բարձրանալով: Ամիսի մը չափ ալ փոխանորդաբար վարեց արտաքին Գործոց նախարարութիւնը (1875): Յարութիւն պէյ 1880ին պահ մը հեռացաւ այդ պաշտօնէն, և խորհրդականութեան պաշտօնը յանձնուեցաւ Պարսկաստանի նախորդ զեապան

Փախրի պէյի: Բայց հազիւ երկու ամիս յետոյ, այսինքն նոյն տարւոյ յաւնիս ամսոյ սկիզբները, Ա. հ. Կայսրը երկրորդ անգամ ըլլալով կոչեց զինքը միւսթէշարութեան պաշտօնին:

Յարութիւն պէյ 1881ին պատուիրակ անուանուեցաւ Ա. Պոլսոյ մէջ զուարթուող հեղինական սահմանադրւոյ զեապանախորհրդին, և 1882ին ստացաւ Ա. կարգի Մէնթիթ պատուանշանը: 1883ին նախագահեց Բաթէնթի յանձնաժողովին, և 1884ին ստացաւ Օսմանիէի Ա. կարգի պատուանշանը: Յարութիւն պէյ 1884 Հոկտ. ամսոյ վերջերք զարձակ հեռացաւ արտաքին գործոց խորհրդականութեան պաշտօնէն: Բայց Ա. հ. Սուլթանը 1885 Սեպտ. 13ին երրորդ անգամ ըլլալով վերստին նոյն պաշտօնին կոչեց զինքը: Երկու տարի վերջը (1887) Պուլիարիոյ արտասովոր բոմբիւք անուանուեցաւ, պահելով հանգերձ արտաքին գործոց խորհրդականութեան պաշտօնը, զոր վարեց մինչև կեսերին վերջին օրերը: և այդ միջոցին պատուեցաւ Ա. հ. Սուլթանին կողմէ շնորհուած Իմթիյապի ոսկի և արծաթ չքազարմաներով: Այդ միջոցներուն Կայս. Իրաւէ մը արտօնեց զինքը կրել Իֆթիխարի պատուանշանը, զոր հանգուցեալ Սուլթան Մահմուտ Բ. Կայսրը նուիրած էր Յարութիւն պէյի մեծ-հօրը, վառադապետ Առաքել Ամիրալի՝ թէ իր և թէ Տատեան Գերդառտանին անուանով:

Յարութիւն փաշայի միւսթէշարութեան շրջանը իր ամենէն երկարատեւ և կեանքին ամենէն արդիւնաւից շրջանը եղած է: Արտաքին գործոց պաշտօնատան մէջ խմբադուած բոլոր զիւանազկտական թուղթերը իր որբադրութենէն անցած են. կարևոր դաշնադրութիւններ խմբադրած և զիւանազկտական յանձնաժողովներու և խորհրդակցութիւններու մէջ մեծ դեր ունեցած է: Այսօր Արտաքին գործոց պաշտօնատան մէջ պաշտօնավարող կամ օտար երկիրներու մէջ Օսմանեան զեապանի կամ քարտուղարի պաշտօն ունեցողները կը խստափանին թէ՛ Յարութիւն փաշա իրենց վարպետը եղած է, ուղղելով, որբադրելով իրենց դրութիւնները և ընտելացնելով զիրենք պաշտօնական ոճին և լեզուին, որուն քաջահմուտ էր ինքը:

Յարութիւն փաշայի կարողութիւնը և ձեռնհասութիւնը վարձատրուեցաւ ասիէ 14 տարի առաջ (1887) շնորհուելով իրեն վէպիրութեան բարձր աստիճանը, ի վարձատրութիւն բազմադիմի բարւոք ծառայութեանց:

Վերջին տարիներու Յարութիւն փաշա ծերութեան հետ ունէր նաև որտի հիւանդութիւն: Թէպէտ օրը մէկ անգամ միայն կը ճաշէր և խընամը կը տանէր իր անձին, անուշադրութիւններով երեքմիս սաստիկ կը նեղուէր սրտի անհան-

դրոսութենէ և դժուարաշուտութենէ:

Այս վիճակը արգելք եղաւ իրեն Բ. Գուռը՝ իր պաշտօնատեղին յաճախելու: և կարևոր գրեթէ իր տունը կը խմբագրէր ու պէտք եղած առանձններ կայս. Պալատ կերթար իր պաշտօնին պարտաւորութիւնները կատարելու:

Յարութիւն փաշա երեք չորս տարի առաջ կոչուեցաւ նաև անդամակցութեան Պետական Խորհրդոյ Քաղաքային ճիւղին որուն նախագահը Սահե փաշա երկար առնելով Արաքսին Գործոց նախարար եղած էր: Երբ Յարութիւն փաշանոյն նախարարութեան միւս թեւաբարութեան պաշտօնը կը վարէր: և շատ սիրելի եղած էր իրեն: Յարութիւն փաշա իր խորհրդականի պաշտօնին հետ պահեց նաև այս պաշտօնն ալ: Թէպէտ իր տեղաւորութեան պատճառաւ հազիւ մէկ քանի անգամներ կրցաւ մասնակցել Պետական Խորհրդոյ նիստերուն:

Հանդուցեալ փաշան իր զբաղմանց ծանրութեան պատճառաւ ժամանակ չէր ունեցած ազգային շրջանակի մէջ ստէպ երևալու: Թէպէտ հեռուստ կը հետաքրքրուէր Պատրիարքարանի գործերով և յաճախ տեղեկութիւններ կը ստանար: Ազգային շրջանակի մէջ առաջին անգամ իր անունը յիշատակուած կը դաններ 1853ին: Երբ տակաւին 27 տարեկան էր ու նոր մտած էր Բ. Գուռը պաշտօնի:

1874 թուականի Յուլիս 21ին էր որ Յարութիւն փաշա կընտրուի առնանալեալ Ազգային Ժողովոյ և ներսէս Պատրիարքի օրով մէկ խորհրդի միջոցով արժանացաւ իր անունով Պաշտօնատեղեւորութեան պաշտօնը: շատ լաւ կառավարելով նիստերը և անձնապէս ալ ազդելով Ժողովականներուն վրայ: Այդ թուականէն յետոյ շարունակ 22 տարի Յարութիւն փաշա ազգային շրջանակի մէջ ուղղակի գործօն գեր մը չէ ունեցած: մինչև որ 1896 Հոկտեմբեր 21էրը ընտրուեցաւ Քաղ. Ժողովոյ անդամ և յետոյ ատենապետ: Այս վերջին պաշտօնավարութեան յիշատակը այնքան թարմ է մտքերու մէջ որ հարկ չէ երկար լսուիլ այդ մասին: Յարութիւն փաշա իր տեղաւորութեան պատճառաւ քիչ անդամ առիթ ունեցաւ անձամբ մասնակցելու Ժողովոյ նիստերուն: Թէպէտ հեռուէն տեղեկութիւններ կառնէր գործերու վիճակին և ուղղութեան վրայ: Փափաղեցաւ նաև Ֆէրիզիւղի եկեղեցւոյ վերաշինութեան գործը զուլիս հանելու: և իր ընտանքանին մէջ դուրստուր մըն ալ տեղի ունեցաւ: ստիպելով վերահաս հիւանդութիւնը արդեւ եղաւ այդ գործին հետեւելուն: Յարութիւն փաշայ երբեմն ազգային կեանքի մէջ թէպէտ գործօն մասնակցութիւն մը ունեցած չէ: բայց ներսէս Ս. Վարժապետեանի յաջորդող Պատրիարքներու աջակց գտնուած է կարևոր առիթներու մէջ:

մասնաւորապէս Յարութիւն Պատրիարքի օրով Պատրիարքարանի գործերու կարգադրութեան համար խորհրդակցութիւններ ունեցած է ժամանակին պաշտօնական անձնաւորութեանց հետ:

Հանդուցեալ Յարութիւն փաշայի յուղարկաւորութիւնը պետական բարձրաստիճան պաշտօնատարի մը և ազգին տմենէն երևելի մէկ անդամին վայելուչ հանդիսաւորութեամբ տեղի ունեցաւ Հոկտ. 10ին:

Յուղարկաւորութեան համար որոշեալ ժամանակէն շատ առաջ եկեղեցւոյ բակը և դուրսը լեցուած էր արդէն: հետեւեալ պէտք եղաւ միայն մասնաւոր հրաւիրեալները և ազգային տօտար պաշտօնական ու ծանօթ անձնաւորութիւնները ընդունիլ եկեղեցւոյ մէջ: Ս. Երբոր. դութիւն եկեղեցին հանդիսաւոր օրուան յատու երևոյթը առած էր: Հանդուցելոյն մարմինը ընկոյզէ դագաղի մը մէջ ամփոփուած: զրուած էր եկեղեցւոյ մէջտեղը: մասնաւոր կերպով պատրաստուած մահաբեմի մը վրայ: Արտաքին Գործոց նախարարութեան երեք սենեկապաններ անդուսէ երեք բարձիկներու վրայ բռնած էին հանդուցեալին Տ Օսմանեան և Յ. Եւրոպական կառավարութեանց կողմէ շնորհուած պատուանշանները: Արարողութիւնը սկսաւ ժամը 4ին առնները: նախագահութեամբ Ս. Պատրիարքին: որուն շուրջը կը դնուէին Տ. Մետրոպոլիտան. Սուրբատեան: Տ. Բարթուղիմէոս արքեպս.: Տ. Գրիգորիս արքեպս. Յովհաննէսեան: Տ. Վահրամ եպիս. Մանկունի: Տ. Հմայեակ եպիս. Իմաստեան: Տ. Գարբէլ եպս. Ճէվահիրճեան: Տ. Մկրտիչ եպս. Վեհապետեան և Տ. Գէորգ եպս. Երէցեան: 16 վարդապետներ և 56 քահանաներ: ինչպէս նաև բաղմամբիւ զպիրներ: այլևայլ թաղերէ եկած:

Հոգեհանդատեան ազօթքներէ վերջ, Ս. Պատրիարքը բեմ ելլելով: կէս ժամու շուրջ զամբանական մը խօսեցաւ: բացատրելով թէ հանճար կամ կոմստութիւն թէև ընածին ձեռք մըն է: յերկնից շնորհեալ: բայց մարդ պէտք է գիտնայ երկնային այդ շնորհքը դորձածելու: պարտելու: յաջողցնելու և յամենայնի պատրաստելու կերպի ու եղանակը: Այս կերպով Յարութիւն փաշայ քաղաքական, ազգային բարոյական կեանքը նկարագրելէ վերջ, բարեմաղթութիւններ ըրաւ անոր հոգւոյն ու բոլոր Տատեան գերդաստանի հանգուցեալներու հոգւոյն և կենդանեաց արեւշատութեան համար: ժամը 5ին էր երբ եկեղեցական արարողութիւնը աւարտեցան:

Եկեղեցւոյ մէջ կը դնուէին իրեն յուղարկաւոր: Յունաստանի դեսպան Իշխան Մարկոս գորտաղօ և մնացեալ դեսպանութեանց ներկայացուցիչները: և բաղմամբիւ բարձրաստիճան անձներ:

Յունաց պատրիարքարանին կողմէ ներկայ էին մետրոպոլիտ մը և քահանայ մը և Չօլաբէ-տէն էֆ. Կային Հայ—Հռոմէականաց Պատրի-արքարանին և այլ դատանութեանց ներկայացու-ցիչներ:

Ժամը 5-ը անցած թափօրը ս. Երրորդու-թեան եկեղեցիին ետեի զոնէն դուրս ելաւ և ժամը 5 ու կէսին առենները ս. Յարութեան ե-կեղեցին հասաւ: Տ. Բարդուղիմէոս արքեպիսկո-պոսոսն հանդուցելոց աղօթքը կարդաց, ուրիշ վերջ ներկայ եկեղեցականներէն մեծ մասը, գեա-լանատանց ներկայացուցիչները և կարգ մը աղ-բալիներ, իրենց ցառակցութիւնները յայանելով հանդուցելու փաշային սրահոյն ու միւս ազգա-կաններուն, մեկնեցան: Կէս ժամ վերջ դադարը գրուեցաւ մեռելակառքը և թափօրը այս կերպով ուղղուեցաւ Պեշիկթաշ ս. Աստուածածին եկե-ղեցի: Հոս ալ հոգեհանգստեան աղօթքներ կար-գացուեցան: և ապա դադարը բերուեցաւ տա-նարին կից պզտիկ պարտէզը, ուր երկաթ վան-դակը մով շրջապատուած պատրաստուած էր գերեզմանը: Տ. Վահրամ եպո. կարդաց վերջին աղօթքը, իսկ հանգուցեալ փաշային տաներէց Յովհաննէս Ա. քհն. Մկրեան կնքեց գերեզմանը:

Յուդարկաւորութեան ծախքը Կայսերական նմանկան դանձէն վճարուեցաւ:

ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ՌԵԹԷՈՍ ԷՓ. ԻՆ

ՔԱՆ ԵՒ ՀԻՆԳ ԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՅՈՐԵԼԵԱՆԸ.

Հոկտեմբեր 28-ին կատարուեցաւ Կ. Պոլ-սոյ մէջ Պէրպէրեան վարժարանի հիմնադիր և տէր յայտնի Ռեթէոս էֆ. Պէրպէրեանի մանկավար-ժական և գրական գործունէութեան քսանէ հինգ ամեայ յորելեանը, արաատուր հանդէսով:

Ս. Պատրիարքը առաւօտուն պատարագեց Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, ի ներկայութեան խու-րճ բաղմութեան: Եկեղեցւոյ դասերը զբաւած էին Պէրպէրեան վարժարանի սաները, Ուսումն. Խորհրդոյ և Յորելեանի յանձնաժողովոյ բոլոր անդամները, նախկին շրջանաւարաններու և վար-ժարանին ուսուցչական խումբը, ինչպէս նաև Պէրպէրեան ընտանիքը. կղերական դասէն Տ. Հմայեակ եպիսկ. Դիմաքսեան, Եզեկիէլ, Դանիէլ, Ներսէս, Բարդէն և Վահրէժ Վ. ներք: Պատա-րադի աւարտումէն վերջ, Ս. պատարագիւր քա-րոյ մը խօսեցաւ Իմաստունին «Պատուեաց զե-մաստութիւն և յարգեցաւ» խօսքը ընարան առ-նելով, և ապա իմաստութեան պատուիւր ներ-կայեց օրուան հանդէսով, որ կը կատարուի մեծ գատնարակի մը, ճշմարիտ մարդիկ մը, իր դոր-ծին ու պաշտօնին ղեկավար անձնաւորութեան մը գործունէութեան 25 ամեակին փառաւորու-

մովը Ի վերջոյ Ս. Պատրիարքը բարեմաղթու-թիւններ քրաւ Պէրպէրեան էֆ. ի հանգուցեալ ծնողաց, կողակցին համար և ապա կատար-ուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւնը: Եկե-ղեցական արարողութիւններէ վերջ եկեղեցա-կանը և հրաւիրեալք առաջնորդուեցան Պէր-պէրեան վարժարան, ուր փառաւոր սեզան մը սարքուած էր, որուն նախագահեց Ս. Պատրի-արքը: Ճաշի տոնն այլ և այլ բաժաններ առա-ջարկուեցան և արտասանուած բոլոր բաժակա-նաւերը որոտընդոտ ծափերով ընդունուեցան: Ժամը 8 1/2ին ճաշը աւարտեցաւ և անմիջապէս սկսաւ հանդէսը Համբիտէ քայլերով, զոր երդե-ցին վարժարանին սաները, և զոր ունկնդրեցին ներկայք յոտնկայս և ծափերով: Ապա Պետրոս էֆ. Վարպեանեան թրքերէն ուղերձ մը կարդաց ՎԼԵ. Սուլթանին ձեռնաւ, ուրիշ վերջ կարդաց-ուեցան նախ Յորելեանի յանձնաժողովին տե-ղեկագիրը, հասած շնորհաւորական նամակնե-րուն ու հեռագրերուն մէկ մասը, ի մէջ այլոց Նրուսաղէմի Տ. Յարութիւն Սրբազան պատրիար-քին, Նրուսաղէմի եպիսկոպոսաց և վարդապետ-ներու, Տ. Տէթ. Թորգոմեան ուղերձ մը կարդաց ի զիմաց Ուսումն. Խորհրդոյ և ուսուցչութեան: Արմաշու Գաբրիւանուց Միաբանութեան կողմէ դը-րարաւ ճառ մը կարդաց Բարդէն Ծ. Վր.: Պէր-պէրեան վարժ-ի ուսուցչութեան կողմէ Պէրպէր-եան էֆ. ի ուղղեալ ուղերձ մը կարդաց Նրուսաղ-էֆ. Տէր Անդրէասեան՝ վարժարանին սաներուն կողմէ պ. Ս. Չօրոյեան: Յունաց պատրիարքարա-նի ներկայացուցիչ յոյն վարժարաններու ընդհ. տնօրէն Տ. Վրիդուրիոս, յունարէն լեզուով Տիեզե-րական պատրիարքին հայրական օրհնութիւնները հաղորդեց Յորելեանին: Տիմիթրիոս էֆ. Չուա-քիտէս հայերէնի թարգմանելէ յետոյ սոյն բա-նասխօտութիւնը ինքն ալ իր կողմէ իբր անձնական բարեկամ, իր շնորհաւորութիւնները մատոյց Պէր-պէրեան էֆ. ի: Նոյնպէս Հայր Գաբրիէլ Մէնէ-վիշեան զբաւար արձակ ուղերձ իբր անձնական Եֆ. Փանոսեան ոտանաւոր ձեռն մը կարդացին: Իբր նախկին սան Պէրպէրեան վարժարանին Իբր նախկին էֆ. կարճ ուղերձով մը յայտնեց թէ՛ այս 25ամեակին առթիւ իւր յորինած Փունջ դասա-գիրքը կը ձեռն իր յարգելի ուսուցչին անունն, և անկէ բուական թուով կը դնէ անոր արամա-գրութեան տակ, հասոյթը Ազգ. որբանոցին յառ-կացնելու համար: Գէորգ էֆ. Թորգոմեան խօ-սեցաւ ի զիմաց ս. Խաչ եկեղեցւո. Թաղ. Խոր-հուրդին: Ապա Ռեթէոս էֆ. Պէրպէրեան կար-դաց իր տաննախօսութիւնը, որով շատ յատկ ու մեկին բացատրելէ յետոյ թէ՛ ինչ է ուսուց-չութիւնը, թէ՛ ինչպէս կ'մըսէ ինք անկաւ-թէ՛ ինչպէս կրցած է ինք յաջողիլ անոր մէջ:

ի վերջոյ յայտարարեց թէ՛ իր յորեւեանի առթիւ հաւաքուած 1098.59 սոկիէն 100 սոկիէն նուիրէ ուսուցչաց օգնութեան անառիկին 30 սոկի Ասնայ Երամեան վարժարանի ի նպաստ կատարուած հանգանակութեան 20 սոկի Մամուրեանի յիշատակին կանգնուելիք արձանին համար և աւելցուց թէ՛ Պէրպէրեան վարժարանը կ'ըստանձնէ շարունակաբար 5 որբ պահել և հաւաքուած գրամին տոկոսին ի հաշիւ Պէրպէրեան էֆ. ի այս վերջին յայտարարութիւնները որոշարդոտ ծախելով շնորհաւորուեցան։ Ամենէն ետք Ս. Պատրիարքը նկատելով որ սոսուգիւ ժամանակը անցած է, սաշաւի մը միայն ըսաւ թէ՛ Պէրպէրեան էֆ. ինք կրցած է իրմով բարձրացնել իր պաշտօնը, և ատոր համար է որ արժանացաւ այս հանդէսին ու փառաւորման։ Նա գիտցաւ ինքզինքն օգտակար ու սիրելի ընծայել իր սաներուն, որք իրենց երախտագիտութեան ապացոյցը կուտան ալիպէսով, և հրաւէր կարգաց որ բոլոր ուսուցիչներն ալ հետեին անոր օրինակին, ու պիտի պատուուն ու յարգունին։ Հանդէսը փակուեցաւ պահպանելով և կարճատե տէրունական աղօթքով մը։

Բարեկ զանուոյ Սամուէլեան եղբարք Սկիւտարի մէջ 3400 սոկի արժողութեամբ իրենց սեպհական մէկ տունը Սկիւտարի Ս. Կարապետ և կեղեցւոյ նուիրած ըլլալով փափաղ յայտներէն որ այդ տունը յատկացուն թաղին մանկաւոյն իրը վարժարան։ Ս. Պատրիարքը նոյն նուիրատուաց օրհնութեան գիր մը գրեւ և նոյն եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհուրդին ալ պատուիրեւ էր որ ամէն տարի Տեառնդատալի տօնին յատուկ Ս. Պատարագ մատուցուի յիշեալ նուիրատուներուն ջնջեցելոց հոգւոյն համար։

— Սիւէն հասած տեղեկութիւններ կը հաստատեն թէ ծերունազարդ տեղապահ Տ. Կիրակոս եպիսկ. կը շարունակէ իր ամբողջ հոգածութիւնը վանքին գոյքերուն անվճար պահպանութեան և ժառանգաւորաց վարժարանին ու որբանոցին բարեկարգ կերպով շարունակութեան համար։ Աղթամարէ հասած տեղեկութիւններ ալ ճիշտ հակառակը կը հաստատեն։ Կղզիին մէջ գտնուած ժառանգաւորաց դպրոցը 15 աշակերտ ունի, 12-էն 18 տարեկան, որոնք մօտակայ թեմերէն են։ Այդ խեղճերը դատապարտուած են այդ ապառաժ, չոր կըղզիին մէջ կենալ և սափակ կեանք մը վարել, ու տելով միշտ չոր հաց, թթու թանով, և երբեմն քանի մը օրուան քացխած մածունով, քիչ անգամ եղեղէն և շաւ քիչ բացառութեամբ մեղէն կերակրով կը խմեն Տորի աղի ջուրը, որ անվարժ մէկին նողկանքը կը շարժէ։ Ականատեսներ կը վկայեն թէ ատոնք շատ վախտ են ու գեղանա, մեղամաղձոտ և կարծես թէ մէյմէկ ծերուկներ են մանկական մարմիններով։ Ահա այս վիճակին մէջ

դատապարտուած են ի բերան ուսանելու անկարող վարժապետի մը միջոցով իրենց աւանդուած ոչմեթոտիկ դասերը։ Աւանքի մէջ կան այժմ միայն երկու վարժապետներ, սարկաւագ մը, մէկ երկու անտեսուհիներ, և մէկ երկու պատանի սպասաւորներ. յաւէտ դժգոհ իրենց վիճակէն, Իսկ Արսէն և Դանիէլ վարժապետները Ախաւանց կը նստին, անփոյթ այս ամէն բաներուն հանդէպ, Մանաւանդ որ այս երկուքը անհամբաւել են իրարու հետ. մէկը միւսին ըրածին կը հակառակի, փոխանակ միութեամբ գործելու ի նպաստ վանքին։

ԼՈՒՐՁ ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

Ինչպէս «Արարատ»-ի նախընթաց համարներում, նոյնպէս եւ առաջ շատ անգամ առիթ ենք ունեցել զրելու «Մշակ»-ի (վերջերս նաեւ Նորան ընկերացած «Մուրճ»-ի) թիւը հայեացքների ու յարձակումների դէմ, քայց եւ յամախ անուշադիր ենք թողել այդ յարձակումները՝ երբեմն մեզինց անկախ պատճառներով եւ աւելի Նորա համար, որ իրաւունք չենք համարել «Արարատ»-ի էջերը դատարկ քանակուուի ու անձնական վէների համար գործ դնել, այլ աշխատել ենք միայն թիւրիմացութիւններ պարզել, հասարակական նշանակութիւն ունեցող խնդիրներով եւ երկույթներով զբաղուիլ։ Սակայն նոյն իսկ այն առանձնայատուկ ոճն ու քննադատութեան եղանակը, որ մշակել է այդ լրագիրը ժամանակի ընթացքում՝ մանաւանդ հայ հոգևորականութեան, «աստուածաբանների», «խաւարամիտների» վերայ գործած մշտական յարձակումների միջոցաւ, եւ որ ծայրահեղ կատարելութեան է հասցրել Նորա աշխատակից Լէօ մի հասարակական երեւոյթ է, որի վերայ արժէ առանձին ուշադրութիւն դարձնել։ Այս նկատմամբ մեր դիտողութիւններն անելու պատեն առիթ ներկայացրեց այն հանգամանքը, որ պ. Լէօն, սովոր լինելով ծաղրել, անարգել, նշաւակել մարդոց, ինչպէս սիրաբ կուգէ՝ խիստ զայրացել է այս անգամ, որ մենք համարձակութիւն ենք ունեցել փոքր ինչ հեզնական ընգում խօսելու Նորա մասին՝ «Արարատ»-ի նախընթաց համարում։ Նորա ընդած դիրքը պատկերացնելու համար մենք յիշել էինք Վասակ Մամիկոնեանի Պարսից Եապուն թագաւորին ասած խօսքերը, եւ անա նա, շարացած, որ